

REINIER
DE GRAAF

KETURIOS SIENOS IR STOGAS

SUDĖTINGA PAPERSTOS PROFESIJS PRIGIMTIS

| LAPAS |

architekstai

KETURIOS SIENOS IR STOGAS

**REINIER
DE GRAAF**

**KETURIOS SIENOS
IR STOGAS**

SUDĒTINGA PAPERASTOS PROFESIJOJOS PRIGIMTIS

Reinier de Graaf

**Keturių sienų ir stogas:
sudėtinga paprastos profesijos prigimtis**

Iš anglų kalbos vertė
Mantė Zagurskytė-Tamulevičienė

Specialioji redaktorė
Aistė Galaunytė

Serijos „Architektai“ redaktoriai
**Marija Drėmaitė
Aistė Galaunytė
Martynas Mankus**

Redaktorė
Dangė Vitkienė

Korektorės
**Asta Bartkevičiūtė
Brigita Kulikovskienė**

Dizaineris
Jurgis Griškevičius

Maketavo
Kontis Šatūnas

Projekto vadovė
**Barbora Kavaliauskaitė
Aistė Galaunytė**

Leidyklos redaktorės
**Monika Gimbutaitė
Ūla Ambrasaitė**

Projektą finansuoja

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

**DO
IT ARCH
ECTS**

Originalus leidimas:
**Reinier de Graaf *Four Walls and
a Roof: the Complex Nature of a Simple
Profession*, Cambridge, Massachusetts;
London: Harvard University Press, 2017**

Copyright © by Reinier de Graaf

Viršelyje panaudota nuotrauka:
© **Adrienne Norman, *House in Wusterwitz
Germany, built with recycled concrete
panels from a housing estate in the
former East Germany***

Reinier de Graaf portretas:
© **Adrienne Norman, Courtesy of OMA**

© Leidykla LAPAS,
www.leidyklalapas.lt, 2022
© **Andrius Ropolas, straipsnis „Suprasti
šiuolaikybę“, 2022**

Visos teisės saugomos
ISBN 978-609-8198-47-8
Serija „Architektai“ ISSN 2669-0578

TURINYS

SUPRASTI ŠIUOLAIKYBĘ. Andrius Ropolas XI

KETURIOS SIENOS IR STOGAS.

SUDĖTINGA PAPERASTOS PROFESIJOS PRIGIMTIS

PRATARMĖ 4

I. VALDŽIA 8

[1] *Aš išmoksiu* jus architektūros! 10

[2] Tiksliau, viskas! 14

[3] Leiskite man užbaigti! 19

[4] Keturiios sienos ir stogas 24

II. PROJEKTAS PAGAL ŠABLONĄ 28

[5] Prakeikti kvailiai! 30

[6] *Architektur ohne Eigenschaften* 39

[7] Neufertas 65

[8] Nuoroda be šaltinio 76

[9] Neišvengiama dėžė 84

III. DĒL BENDRO TIKSLO	108
[10] Erdvėlaivis „Žemė“	110
[11] <i>Mies en scène</i>	122
[12] Įsibrovėliai	128
[13] „Viešoji“ erdvė	135
[14] Nuo CIAM iki kibernetinės erdvės	146
[15] Išvien su masėmis	158
IV. BANDYMAI IR KLAIDOS	172
[16] <i>Ex Nihilo Nihil Fit.</i> Pirma dalis	174
[17] Londonas	192
[18] Kaip laikosi Danija?	195
[19] <i>Ex Nihilo Nihil Fit.</i> Antra dalis	208
[20] Pažvelgti tiesai į akis	224
[21] Naukogradas	227
[22] Ispaniškas konkursas	232
[23] Atidėta	300
V. VALDŽIOS ŽMONĖS	310
[24] Pasibaigus istorijai	312
[25] Kita tiesa	326
[26] Socialistinis turinys, realistinė forma	330
[27] Palikuonė	337
[28] Nepageidaujami darbo stiliai	347
[29] Geranoriškas skoni turintis diktatorius	354
[30] Karališkas patvirtinimas	359
[31] Jo architektas	367
[32] NT vystytoją – į prezidentus	371

VI. MEGALOPOLIS (IR MEGALOPOLITIKA)	388
[33] Faustiškasis sandoris	390
[34] <i>Amanhã</i>	394
[35] Išmanieji ateities miestai	406
[36] Visų -izmų suma	411
[37] Gerb. pone Barberi	415
[38] Jūsų paslaugoms	422
[39] Reitingai	427
VII. PROGRESAS	446
[40] <i>Coup de Grâce</i>	449
[41] Amžius, kurio niekada nebuvo	461
[42] <i>In Memoriam</i>	474
[43] Įkalintas gaublys	490
[44] Puikios naujo pasaulio likučiai	498
PADĖKA	522
ANKSČIAU PUBLIKUOTOS ESĖ	523
PASTABOS	526

SUPRASTI ŠIUOLAIKYBĘ

ANDRIUS ROPOLAS

Knyga *Keturios sienos ir stogas: sudėtinga paprastos profesijos prigimtis* (*Four Walls and a Roof: The Complex Nature of a Simple Profession*) pirmą kartą išleista 2017 metais ir ją architektai pirkto vos išgirdę autoriaus pavardę. Lietuviškas leidimas pasirodo keleriais metais vėliau – per šį laiką Reinieras de Graafas dar labiau įsitvirtino kaip reikšmingas architektūros stebėtojas. Jis kalba tiesmukai, nesislepia už malonybių, korektiškumo ir nepaiso, kad vienas ar kitas pasakymas įžeis kolegą, galimus ar esamus partnerius, būsimus užsakovus. Politinio korektiškumo fone tiesmukumas gali pasirodyti kaip agresija, puolimas ar – kadangi dalis architektų lyg snaigės tirpsta nuo kritikos – net įžeidimas. Architektai beveik visada kalba politiškai korektiškai, atviriau kritikuoja nebent privačiai, ir sunkiai įsivaizduojama, kad pasijuoktų iš galimų užsakovų – didžioji dalis architektų dėl užsakymo lengvai pamirš savo vertybes ir nuolankiai bendraus su bet kuo. Itin politikoje ir atsargioje architekto profesijos aplinkoje knyga *Keturios sienos ir stogas*, kurioje išverčiama krūva nešvarių architektūros pasaulio skalbinių, yra netikėta, gaivi ir labai reikalinga.

AUTORIUS

Reinieras de Graafas yra vienas iš OMA architektūros biuro partnerių, ir jis daro viską: rašo straipsnius, knygas, apžvalgas

įvairiausiomis temomis, projektuoja dangoraižius, miestus ir mažas parodas, kuria filmus. Jo biuras yra išleidęs vienus svarbiausių rašytinių XX–XXI amžių sandūros architektūros veikalų, realizavęs ryškiausius šio šimtmečio projektus. Turtinga praktinė ir teorinė patirtis padėjo sukurti unikalų aplinkos matymą, ir juo de Graafas dalijasi šioje knygoje. Kalbėdamas apie konferenciją su žymiausiais architektais, autorius pasakoja apie buvimą scenoje ir uždarus vakarus, rašydamas apie išskirtinius architektūros konkursus, juos atskleidžia kaip dalyvis. De Graafo reputacija ir autoritetas leidžia jam dalyvauti didžiausiuose pasaulio architektūros procesuose ir bendrauti su įtakingiausiais žmonėmis. Knygoje jis aprašo nutikimą Maskvos oro uoste, kai kilus nesklandumų dėl vizos turėjo būti išsiųstas iš šalies, bet po skambučio reikiamam asmeniui buvo įleistas pačios oro uosto sienos apsaugos viršininkės.

De Graafas pasakoja apie renginius, kuriuose buvo kviečiamas dalyvauti kaip įžymybė, tačiau nesibodi atvirai kritikuoti ir pašiepti kitų garsių kolegų – vieną pasaulyje žinomą architektą jis ironiškai vadina Miestažmogiū (*Urban Man*). Jeigu panašiai rašytų žurnalistas, kritikas ar mažiau žinomas architektas, tokią laikyseną galima būtų palaikyti pavydo ar nebūtinai teisingai susidaryto įspūdžio išraiška, bet Reinieras de Graafas geba tokias abejones išvaikyti. Ir jis kritiškai žvelgia ne tik į kitus, bet ir į save – kartais jo paskaitose galima išgirsti sveikos kritikos savo paties biuro veiklai, o knygoje rasti bandymų pasižiūrėti į save iš šalies.

De Graafas yra ir edukatorius – jis dėstė Harvardo, Kembridžo universitetuose, Berlage institute, prisidėjo prie medijų, architektūros ir dizaino instituto „Strelka“ steigimo Maskvoje. Gal todėl dalis esė knygoje primena analitinius, kartais istorinius tyrimus. Rašant apie Ernstą Neufertą, „Team 10“ ar Rytų Vokietiją po karo, autoriui reikėjo daugiau nei kasdienių patirčių ar įžvalgų – teko rinkti šaltinius, juos lyginti. Todėl knygoje sudėti straipsniai gali būti naudojami ir kaip praktinis istorinės informacijos šaltinis.

POZICIJA

Knyga pradeda žymiąja Le Corbusier fraze: „Teisus yra gyvenimas, o klysta architektas.“ Šią mintį Reinieras de Graafas vėliau performuluoja: „Gyvenimas neabejotinai įdomesnis už architektūrą, ir, visuomenei tampant vis sudėtingesne, jis tik įdomėja.“ Pesimizmas (o gal realizmas?) dėl architekto profesijos persmelkęs visus tekstus. Nesvarstoma, ką architektas turi daryti ir kaip matyti pasaulį. Jeigu architektūra nėra tokia įdomi, svarbi ar teisinga, kam švaistyti laiką ir tiek apie ją kalbėti? Verčiau Reinieras pasakoja apie mus supantį pasaulį, gyvenimą ir užsimena apie skirtingus priežastinius ryšius. Dalis knygos esė atrodo menkai susijusios su architektūra, pavyzdžiui, istorija apie Pimlico mokyklą Londone – labiau politinės istorijos pamoka. Koks ryšys tarp 1979 metų valdžios pasikeitimo Didžiojoje Britanijoje ir vieno mokyklos pastato? Ši ir panašios istorijos gerai atskleidžia architekto profesijos lauką, kompleksiskumą, ilgalaikiškumą ir politiškumą.

De Graafas įsitikinęs, kad šios knygos ir architektūrinio mąstymo vertė yra geras šiuolaikybės supratimas. Architektai, artimai bendradarbiaudami su daugybe išorinių jėgų, gerai jas supranta. Galima papildyti: architekto darbas yra ne tiek projektuoti, kiek suprasti šiuolaikinį pasaulį visais įmanomais būdais ir vėliau tas žinias pritaikyti konstruojant pastatus, o kartu ir formuojant ateitį. Bėgant per knygos puslapius nesunku įsitikinti, kad architektams nepakanka vien gerai išmanyti architektūros istorijos ir teorijos, reikia gerai suprasti politiką, ekonomiką ir kitas sritis. Dirbdamas Irake de Graafas seka geopolitikos naujienas, Rusijoje jam tenka perprasti vidines įtakų struktūras ir kasdienės kultūros subtilybes, todėl knygoje šalia nuolat narpliojamos ekonomikos ir istorijos gijos.

Platus temų laukas ir sveikas atsiribojimas nuo architektūros techninių ir teorinių subtilybių išplečia potencialių skaitytojų ratą. Dalis šios knygos apžvalgų užsienyje pasirodė ne architektūrai, bet ekonomikai ir politikai – dviem de Graafo dažnai gvildenamoms temoms – skirtuose leidiniuose. 2017 metais

jis dalyvavo Architektūros fondo organizuotame pokalbių cikle „Pinigai“, o nuo 2020 metų Berlage institute veda seminarą apie architektūros ir finansų santykį. Jo paskaitose dažnos politinės įžvalgos, pasvarstymai apie darbą su diktatoriškais, autoritariniais režimais. Ir šioje knygoje pasisakoma apie projektų Rusijoje, Kinijoje ir Irake subtilybes. Tačiau autorius nei agituoja už darbą demokratinėse šalyse, nei nuteikinėja prieš darbą autoritarinėse – jis veikia pragmatiškas stebėtojas. Tai gerai atsiskleidžia genialiam tekste „Geranoriškas skonį turintis diktatorius“. Ilgiausioje (daugiau nei 60 puslapių) dienoraščio stiliaus esė apie Skolkovo inovacijų centro konkursą Rusijoje „Ispaniškas konkursas“ taip pat nėra aiškios politinės pozicijos. Tik aplinka ir situacijos, kurias jis stebi ir kuriose veikia. De Graafas supranta, kad, norint sukurti Silicio slėnio kopiją Rusijoje, reikalinga demokratinė aplinka. Tačiau tai neįmanoma, todėl neapgailėstaudamas ir nepriekaištaudamas siūlo kitus, autoritarinėje aplinkoje tinkamus, metodus. Jam visos politinės sistemos turi panašumų: „[M]ano Rusijoje įgyta patirtis byloja, kad kiekviena sistema puoselėja savitą neveiksmingumo tipą.“

Darbas nedemokratiname kontekste gali būti suprastas kaip tokių sistemų palaikymas, ir de Graafas tą puikiai suvokia. Jis ne kartą savo paskaitose ir interviu yra minėjęs jo biuro darbų geografiją, apimančią įvairias pseudodemokratijas (šalis, kurios skelbiasi esančios demokratiškos, tačiau rinkimų nugalėtojas žinomas iš anksto), pateikdamas tai kaip smalsumą ar savotišką tyrimų sritį. Tačiau į šiuos kontekstus neabejotinai veda pragmatiniai motyvai, užsakymų ir galimybių gausa, kurių de Graafas nutyli – tikriausiai kad netaptų savo paties kritikos objektu.

PRIEŠTARAVIMAI

„Architektai bendrauja su architektais, o visas likęs pasaulis gali amžinai tylėti“, – kritiškai pastebi de Graafas. Ir tai tiesa – mes, architektai, dažnai kalbame sau ir tik sau esame svarbūs. Tačiau čia slypi paradoksas – architektų uždarą kalbėjimą architektams kritikuojantis pasakymas taip pat yra skirtas architektams. Tokių vidinių prieštaravimų knygoje apstu. De Graafas, pats būdamas architektūros žvaigždė, kritikuoja kitas žvaigždes, būdamas ant scenos, kritikuoja sceną. Tačiau kas pasakė, kad taip daryti negalima?

De Graafas rašo su cinizmo, galbūt arogancijos krislu, ir jį patį galima kritikuoti dėl tų pačių dalykų, dėl kurių jis kritikuoja kitus. Tačiau veikiausiai de Graafas nedvejodamas sutiktų su jam adresuotomis pastabomis – nuo savikritikos jis ir pradeda knygą. Aprašydamas kitus, jis aprašo save – ir pačią profesiją, nesvarbu, koks jos kontekstas – Nyderlandai, Jungtinė Karalystė ar Lietuva.

Skaitant neapleidžia abejonės, norisi ginčytis, perklausti. Ir tai natūralu, nes knyga yra de Graafo asmeninio požiūrio į pasaulį išdėstymas (dažnai fragmentuotas). Net ir istorinės analizės yra persmelktos asmeninio žvilgsnio ir išvadų, kartais kandžių pastabų.

Knygos formatas, turinio nenuoseklumas ir chaotiškumas leidžia skaityti atsipalaidavus, nekreipiant daug dėmesio į seką ar ankstesniuose skyriuose išdėstytas mintis. Pasak de Graafo, knygą galima skaityti kaip interneto svetainę, etapais. Toks stilius labai primena anksčiau jo biuro išleistas knygas, irgi eliminuojančias būtinybę naudoti knygų skirtukus – bet kuris atvartas gali būti knygos pradžia. Tačiau, kitaip nei ankstesniuose biuro leidiniuose, originaliame šios knygos, kuri yra labai aiškiai atskirta nuo biuro veiklos ir pateikiama kaip asmeninis kūrinys, leidime nėra ryškios grafikos ir netikėtų dizaino sprendimų. Priešingai, su autoriaus įžūlumu kontrastuojantis banalus knygos formatas – standartinis popierius, šriftas, nespaltvotos iliustracijos ir keistai nuobodus autoriaus portretas

vidinėje viršelio dalyje – kuria apgaulingą įspūdį, kad tai veikiau oro uosto romanas nei aštrių architektūros esė rinkinys.

TAI KAS IŠ TO?

Ši knyga yra būdas pasitikrinti, kur iš tikro esame architektūros lauke. Politikos ir ekonomikos įtaka architektūrą stipriai veikia nepriklausomai nuo politinės sistemos, šalyje vyraujančios religijos ar kultūrinių skirtumų. Kūrybinis architektūros idealizmas neišvengiamai susiduria su išorinėmis jėgomis ir privalo į jas reaguoti, nors neretai atkakliai stengiamasi tai ignoruoti romantizuojant architekto profesiją. Dažnas noras architektūrą sugretinti su menu ar kartais net iškelti virš kitų meno formų atskleidžia tik mažą dalį daug platesnio ir įdomesnio vaizdo.

Architektų niekas neruošia ir nesupažindina su pasauliu, apie kurį rašoma knygoje. Mes to išmokstame palaipsniui, savaime, dažnai patirdami frustraciją, galvodami, kaip viskas yra neteisinga. Architektūros pavertimas politiniu įrankiu, finansinių sprendimų pasekme atrodo kaip klaida, kurią reikia ir galima išspręsti – juk idealizmas ir vertybės turėtų būti aukščiau visko. Tačiau taip nėra. Ir skaitant de Graafo pamąstymus tampa aišku, kad taip nėra ne tik Lietuvoje, vertybės atsimuša į sieną visur – nuo demokratinių iki, savaime suprantama, autoritarinių valstybių. Išorinės įtakos yra neišvengiama realybė ir, norint pasiekti didesnių rezultatų architektūroje, svarbu gerai tas įtakas suprasti. Tam kartais reikia geopolitinių ir istorinių žinių. Skamba komplikuotai, nes taip ir yra. Architektūra knygoje atsiskleidžia kaip paini, įvairių veikėjų į skirtingas puses tampoma sritis, kurioje sprendėjai niekada neaiškūs. Realistiškas, neromantizuotas, neidealizuotas kalbėjimas leidžia apmąstyti naujus architekto veiklos būdus, iš anksto numatyti pavojus ir mažiau naiviai laviruoti kūrybiniame procese.

Dirbant mažoje, gana uždaroje rinkoje lengva pamiršti globalias jėgas ir problemas matyti vien kaip mūsų pačių sistemos ir kultūros netobulumą, bet ne pasaulines tendencijas.

Vietinėse diskusijose dažnai skundžiamasi dėl mūsų sistemos primityvumo ir nepažangumo, esą kažkur kitur (dažniausiai Vakarų Europoje) viskas yra gerai. Šioje knygoje galime įsitikinti, kad taip nėra. Galbūt net atvirkščiai – neturėdami labai didelių projektų, neturime ir tokių gigantiškų interesų. Mums nereikalingi knygoje aprašomi slidūs, neaišku ką veikiantys konsultantai urbanistikos klausimais („Jūsų paslaugoms: dešimt žingsnių, kaip tapti sėkmingu konsultantu urbanistikos klausimais“) ir mes neturime daug didžiulių beprasmių konferencijų, kuriose žymūs architektai pasakoja beprasmius dalykus („Tiksliau, viskas!“). Tačiau knyga stebėtinai artima Lietuvai. Išsamus, beveik mokslinis tekstas apie Rytų Vokietijos architektūrą („*Architektur ohne Eigenschaften*“), svarstymai apie stalinizmo palikimą („Socialistinis turinys, realistinė forma“), interviu su Chruščiovo proanūke („Palikuonė“) ir dienoraštis apie darbą Rusijoje („Ispaniškas konkursas“) mums artimesni nei pačiam knygos autoriui. Šias istorijas pateikdamas per savo matymo ir suvokimo lauką, de Graafas gerai pažįstamas temas leidžia permąstyti iš naujo.

Knygoje kalbama apie projektus ir žymius architektus, tačiau skirta ji ne tik architektams – ji net nėra tradicine prasme apie architektūrą. Knygoje turbūt daugiau politikos, bet ji neskirta politikams, esama istorijos, bet ji ne istorikams. Perskaitę šią esė rinktinę geresniais architektais netapsime, nauji kūrybiniai klodai neatsivers, bet tikrai geriau suprasime, ką ir kam mes, architektai, iš tiesų viską darome.

KETURIOS SIENOS IR STOGAS

SUDÉTINGA PAPERASTOS PROFESIJSOS PRIGIMTIS

Teisus yra gyvenimas, o klysta architektas.

— Le Corbusier (gyvenimo saulėlydyje)

PRATARMĖ

Kodėl ši knyga? Dauguma architektų yra niekam tikę teoretikai, aš – ne išimtis. Kada beišgirstumėte mūsų teorijų – nepasitikėkite jomis. Einame ten, kur veda darbas, ir pakeliui mums kyla minčių. Netikėti didžiųjų gyvenimo dalykų atradimai, jei jų apskritai pasitaiko, yra tik atsitiktiniai mūsų darbo (dažnai banalaus) šalutiniai produktai.

Tačiau tai nereiškia, kad architektų pasisakymai yra beverčiai. Visiška architektūros priklausomybė nuo išorinių jėgų leidžia puikiai tas jėgas pažinti. Profesinės patirtys architektams suteikia akis ir ausis, nors dažniausiai jie atkakliai naudojami rankomis. Užfiksuotos ir sujungtos šios patirtys prilygsta dabartį perskrodžiančiam rentgeno spinduliui.

Šiose keturiasdešimt keturiose esė siūloma žvilgtuoti į pašaliečiams dažniausiai nematomą pasaulį. Jose įgarsinamos abejonės ir kalbama apie nesėkmingas pastangas bei nutrauktus bandymus – apie dalykus, kuriuos manėme įvyksiant, tačiau kurie taip ir neįvyko. Šių esė visiškai nenuoseklumas atspindi jose aprašomą pasaulį; tai asmeninis įrašas apie jau prabėgusį XXI amžiaus tarpinį – tragiškių istorijų iš statybos aikštelės ir rimtesnių apmąstymų apie mūsų darbo prigimtį mišinys. Ką šiandien reiškia būti architektu?

Maždaug pusė šių esė buvo parašytos ir išleistos anksčiau, net nesvarstant jų sudėti į knygą; kitos parašytos galvojant tik apie šią knygą. Tad sąsajos tarp esė yra iš dalies apgalvotos, iš dalies atsitiktinės. *Keturias sienas ir stogą* galima skaityti kaip knygą ar naršyti

kaip interneto svetainę, galima skaityti etapais ar net visai neužbaigti. Kiekvienoje iš septynių knygos dalių aprašoma po mitą, gaubiantį architekto profesiją: tariamą valdžią (I dalis), pasitikėjimą asmeniniu įkvėpimu (II dalis), išpareigojimą daryti gera (III dalis), profesinės praktikos kontrolę (IV dalis), nepriklausymą nuo išorinių jėgų (V dalis), didelio masto meistriškumą (VI dalis) ir, galiausiai, nenumaldomą atsidavimą pažangai (VII dalis).

Turbūt svarbiausias šioje knygoje nuvainikuojamas mitas – architekto kaip didvyrio vaidmuo. Tarnaudama toms pačioms galioms, kurias bando kritikuoti, architektūra pasmerkta amžinam interesų konfliktui. Visi kartu – architektai, užsakovai, politikai ir konsultantai – sukuria painų pasaulį, kuriame niekada neaišku, kas tars paskutinį žodį.

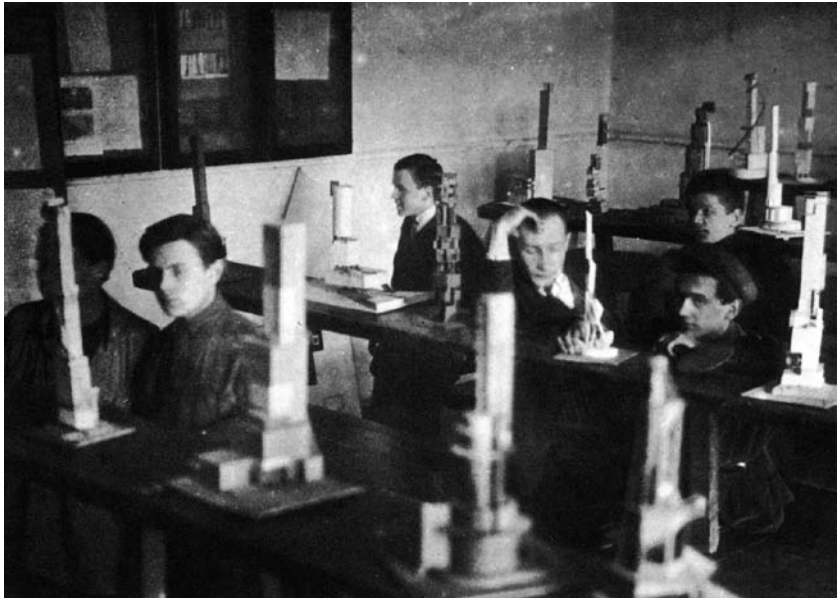

l.

VALDŽIA

Nikolajaus Ladovskio modeliavimo paskaita, VCHUTEMAS, Maskva, 1927
Selim Omarovitch Khan-Magomedov, *VHUTEMAS: Moscou 1920–1930*, présentés et annotés par
Arlette Barré-Despond (Paris: Édition du Regard, 1990)

[1]

AŠ IŠMOKSIU JUS ARCHITEKTŪROS!

Pamenu savo pirmąjį darbą: komplekso „Harbour Exchange“ 4, 5, 7 ir 8 numeriais pažymėti pastatai, Londono Docklands rajonas, 1988-ieji. Paskutiniaisiais Margaret Thatcher valdžios metais miestą apėmęs statybų siautulys daugybei jaunų architektų suteikė galimybę savo žinias pritaikyti praktiškai. Pastatai, prie kurių dirbome, buvo įvardijami tiesiog numeriais, o jų kokybė abejotina: veikiau ne postmodernistinė verslo centro „Canary Wharf“ imitacija, o supaprastinta modernizmo forma – tiesiog pinigų kalimo mašinos. Jų statyba buvo užsakyta pagal vadinamąsias projekto ir statybos sutartis, o tai reiškė, kad architektas iš esmės buvo pavaldus rangovui: pagal užsakymą pateikdavo brėžinius ir toliau vykdant darbus jo žodis nieko nereikšdavo. Mano pirmoji užduotis buvo pakeisti nebaigtų statyti biurų pastatų pusrūsių ir pirmo aukšto lubų projektus. Lubas reikėjo perprojektuoti, kad atlaikytų sietynus. Investuotojas apskaičiavo, kad, apatiniuose aukštuose vykdant mažmeninę prekybą (o ne įrengus daugiau biurų), pastatai nešų gerokai didesnę finansinę grąžą, tad dalinių pakeitimų buvo imtasi pastatų net nebaigus statyti. Jaunieji architektai iškreiptai džiūgavo manydami, kad, jei braižysime pakankamai greitai, pastato interjero pakeitimai gali pasistūmėti į viršų ir galiausiai būti pritaikyti statomuose viršutiniuose aukštuose.

Universitetą buvau baigęs vos prieš šešis mėnesius ir tas pirmasis darbas mane nemenkai šokiravo: ne tiek dėl pastatų, prie kurių

dirbau, kokybės ar klientų priimamų sprendimų, kiek dėl suvokimo, kad architekto darbas neturi nieko bendra – turiu omenyje, *absoliučiai* nieko bendra – su architektūros studijomis. Pamenu, kad pirmoji mane kaip praktikuojantį architektą apėmusi emocinė būsena buvo visiško bevertiškumo jausmas. Mano techninės žinios buvo gerokai prastesnės, nei reikėjo; kita vertus, niekam nerūpėjo mano studijų metais ištobulinti filosofiniai svarstymai. Tuo pačiu metu buvau ir per daug, ir nepakankamai kvalifikuotas savo darbui. Mano išsilavinimas įteigė beveik didybės manijai prilygintų ambicijų, bet neparuošė pasauliui, kuriame reikės jas įgyvendinti.

Panašiai jautėsi ir kiti neseniai universitetą baigę architektai, tačiau mes nepraradome optimizmo ir stengėmės savęs nenuvertinti. Reikia pripažinti, kad dirbome prie šlamšto, bet tai buvo nesudėtingas ir išmatuojamas šlamštas. Atlyginimas buvo geras, o darbo diena tvarkingai įtilpdavo tarp devintos valandos ryto ir penktos vakaro. Visgi, nesibaigiant, rodos, betikslių užduočių srautui, kiekviena diena atrodė amžina. Buvau įsitikinęs, kad bėgant laikui viskas pasikeis. Kai tik nebeprivalėsiu vykdyti kitų žmonių priimtų abejotinų projektavimo sprendimų (o architektai visada linkę kitų sprendimus laikyti abejotinais), reikalai pagerės. Galiausiai atsiras progų pasitelkti universitete išsiugdytą idealizmą.

Pradėjus dirbti savarankiškai, padėtis ne ką tepagerėjo. Netrukau suprasti, kad ekonominiai poreikiai architektą paverčia iš esmės bejėge figūra. Nesutikti ar abejoti kliento nurodymais geriausiu atveju galima švelniai įtikinėjant, bet tai niekada nebus lygiateisė kova. Architektūra, kaip profesija, yra paradoksali. Ekonominiu požiūriu architektūra tėra atsakomoji disciplina, atsakas į iš anksto suformuluotus poreikius; racionali požiūriu yra atvirkščiai: architektūra – tai įžvalgi, į ateitį pretenduojanti sritis, trokštanti nustatyti darbotvarkę ir žengti pirmiau poreikių. Architektūra yra visiškai nuo aplinkybių priklausoma visažinystės forma.

Buvęs darbdavys (prieš mane atleisdamas) kartą pareiškė: „Architektui svarbiausia turėti charizmos!“ Šis teiginys atrodė neišvengiamai lemtingas. Arba turi charizmos, arba neturi, ir, jei neturi,

jos niekaip neįgysi. Iki tos akimirkos stūmiausi į priekį kopijuodamas kitų įgūdžius ir vykdydamas nurodymus, tačiau šis konkretus bruožas nesileido lengvai pamėgdžiojamas. Jei charizmos apskritai įmanoma įgyti, tai nugulė į tolimos ateities planus, kai mano karjera bus baigta ir iš charizmos man nebebus jokios naudos. Visa ši idėja atrodė didžiai nesąžininga.

Aldo van Eyckas turėjo charizmos, Aldo Rossi taip pat, turi jos ir Peteris Eisenmanas. Atkreipus dėmesį į šių vyrų skirtybes (atsiprašau, kad jie visi vyrai), atrodo saugu daryti išvadą, kad charizma nėra susijusi nė su vienu konkrečiu požyriu į architektūros praktiką. Vienintelis bendras bruožas, siejantis šiuos tris architektus, yra tai, kad jie akivaizdžiai žinojo kažką, ko nežinojome mes, nors taip niekada iki galo ir neatskleidė ką. Kaip profesoriai jie įkvėpė savo studentus, tačiau tikrai ne racionaliai samprotaudami. Didžioji dalis jų pasisakymų buvo sunkiai suvokiami. Van Eyckas nuolat pasiduo-davo įniršiui, niekas nesuprato Rossi anglų kalbos, o Eisenmano atvirai išpažįstamos dilemos buvo (ir yra) tokios pat neišnarpliojamos kaip ir jo pastatų projektai. Nepaisant šių savybių jie vis tiek sugebėdavo užkrečiamai paveikti savo auditorijas. Tiesa yra viskas, kuo tvirtai tikima, ir kaskart jiems prabilus mes neabejotinai tikėjome, kad ir ką jie sakytų.

Manau, žavėjomės šiais vyrais, nes mums atrodė, kad jie kažkoku būdu nepakluso mūsų profesijos tikrovei, – visi žinojome, jog tokia tikrovė egzistavo, bet būdami studentai stengėmės kaip galėdami ilgiau ją ignoruoti – ir parodė, kad įmanomas ir herojiškas architekto vaidmuo, jei būsime pakankamai atkaklūs laikytis savo ir nepasiduosime nuolat augančiai specifinių įgūdžių ekspertų armijai, pasisavinusiai „mūsų“ profesiją. Jie buvo mūsų didvyriai pirmiausia todėl, kad jiems buvo nuspėjauti, ko dar buvome mokomi. Labiausiai mus žavėjo jų akivaizdus, įžūlus neatsakingumo jausmas ginant savo tvirtus įsitikinimus bei neslepiamas abejingumas išsakytų teiginių pasekmėms. Jie buvo gyvas įrodymas, kad užsitęsęs nepaklusnumas galiausiai atsiperka ir gali nugalėti visus sunkumus, su kuriais susiduria architektūra.

Menkai suvokiau, į ką įsivėliau. Architektūra iš pagrindų skiriasi nuo to, ko architektai mokomi tikėtis; tai pinbolai, valdomas svarstymų ir interesų, apie kuriuos architektai dažnai žino mažiau. Pastatai – ne vien būdas erdvei kurti, bet ir investavimo priemonės, nepakeičiamas esamos ekonominės sistemos ramsis ir, kaip parodė 2008-ųjų finansų krizė, galimas jos nestabilumo šaltinis. Pastatai išskyla sąveikaujant investuotojams, matininkams, nekilnojamojo turto konsultantams ir kitiems „ekspertams“. Kaip paaiškėjo vėliau, tų garbinamų profesorių charizma pirmiausia buvo neabejotinai neišvengiamas akistatos su tiesa atidėliojimas: ne didvyriškumo, o nevirties pozicija, paskutinė gynybos linija ir pastanga išsaugoti architektūrą kaip savarankišką sritį, nesant įtikinamų argumentų – kodėl.

Vis labiau įsiviešpataujant finansų ekspertams ir technikos specialistams, tik aklas tikėjimas gali nukonkuruoti skaičių galią. Būtent tai ir yra charizma – žinojimas neturint žinių. Kuo labiau atsisakoma įrodymų sąvokos, tuo stipresnis charizmos poveikis. Argumentų negalima nei patvirtinti, nei atmesti. Charizma, it hipnozės būseną, užtemdo nusistovėjusius galios santykius. Tai leidžia architektams trumpam pristabdyti užsakovų netikėjimą ir perimti vadžias į savo rankas – kalbėti su pasitikėjimu net tada, kai patys visiškai nenučiuokia, apie ką kalba.

„Aš išmoksiu jus architektūros“, – sakydavo mums Hermanas Hertzbergeris, kai studijavome Berlage institute. Kažkoku būdu jo netobula anglų kalba yra neįtikėtina gili ir puikiai perteikia svarbiausią architekto paslaptį: priklausomybę pateikti kaip valdžią – meną atidėlioti (pageidautina amžinai) klausimą, kas kam galiausiai reikalingas.

Reinier de Graaf

**Keturios sienos ir stogas:
sudėtinga paprastos profesijos prigimtis**

ARCHITEKSTAI

Išleido
Leidykla LAPAS
www.leidyklalapas.lt

Tiražas
1 000

Pasaulinį pripažinimą pelnęs olandų architektas, „Office for Metropolitan Architecture“ (OMA) partneris Reinieras de Graafas savo 44-iose esė leidžia pažvelgti, ką iš tiesų reiškia būti architektu šiuolaikiniame pasaulyje. Ko neišmoko studijos, kodėl, kalbant apie architektūrą, negalima nekalbėti apie politiką ir su koku galvos skausmu susiduria architektai, kad ir kur imtųsi darbo: Londone ar Dubajuje, Berlyne ar Atlantoje?

Kvestionuodamas mitus apie architektus bei architektūrą, kritiškai apmąstydamas idealistines XX a. modernizmo teorijas, atkreipdamas dėmesį į procesus ir asmenybes, dažnai liekančias istorijos paraštėse, šioje knygoje de Graafas – talentingas architektas – atsiskleidžia ir kaip ne ką mažiau talentingas eseistas. Nesistengdamas niekam įtikti, de Graafas rašo atvirai ir drąsiai. Prajuokindamas, papiktindamas, kviesdamas polemizuoti, o kartais, regis, nustebindamas ir save patį: kokia vis dėlto sudėtinga paprastos profesijos prigimtis.

Itin politiškoje ir atsargioje architekto profesijos aplinkoje knyga Keturios sienos ir stogas, kurioje išverčiama krūva nešvarių architektūros pasaulio skalbinių, yra netikėta, gaiši ir labai reikalinga.

– architektas ANDRIUS ROPOLAS

Esu įsitikinęs, kad nemaža dalis šiandienos aistringiausių konfliktų dėl viešųjų erdvių, paveldo (ne)saugojimo, naujų statybų ir t. t. išiplieskia dėl menko visuomenės architektūrinio raštingumo. Ši de Graafo knyga yra vertinga ne tik kaip proga dirstelėti į architekto darbo užkuliusius, bet ir kaip edukacinė priemonė, ugdomanti gebėjimą skaityti savo miestą, išvelgiant ne tik keturias sienas ir stogą, tačiau ir filosofiją, kuriančią miesto veidą.

– publicistas DONATAS PUSLYS

ISBN 978-609-8198-47-8

9

786098

198478